Kıbrıs Aziz Barnabas Manastırı İkonaları

Icons of the Monastery of Saint Barnabas in Cyprus

A. Nazlı SOYKAN*

Abstract

Cyprus, the third largest island in the Mediterranean, has been under the rule of many civilizations throughout history. In 395, when the Roman Empire was divided into two administratively, Cyprus came under the rule of the Eastern Roman Empire and this continued for approximately eight hundred years. Constantine repaired the structures that were in poor condition after the earthquakes in the 4th century and re-established the city of Salamis under the name of Constantia, making it the center of Cyprus. The ancient city of Salamis is located in the east of the island, 6 km north of Famagusta. Salamis was one of the most important centers of the island from the 11th century BC to the 9th century AD. The Monastery of St. Barnabas, one of the most important religious heritages of Cyprus, is quite rich in terms of its icon collection. The number of icons depicting stories from the Bible, single or double saints and saints, dating back to the 19th and 20th centuries, is more than one hundred and fifty. The icons in the Monastery of St. Barnabas reflect the history and culture of Cyprus. In doing so, it has both benefited from the style specific to the island and also reflected the aesthetic characteristics of Byzantine art. The fact that the icons in the collection are particularly detailed and elegant is an indication of the religious and cultural richness of the island. In general, the figures in the icons are symbolic and stylized under the influence of Byzantine painting art, and are depicted in a way that focuses on conveying a religious message rather than realism. This style has transformed into a form specific to Cyprus and has emerged in icons with a narrative where faith and spirituality are at the forefront rather than emotional intensity. When we look at the icons in the Monastery of St. Barnabas in general, it is seen that a gilded background is preferred as in Byzantine art and dark tones are preferred in colors. The absence of expressions in the gestures and facial expressions of the figures again brings to mind the Byzantine influence. However, due to Cyprus' interaction with both Eastern and Western cultures, there are also differences arising from the combination in some icons. It is possible to see similar icons to those in the Monastery of St. Barnabas in almost every region under the influence of Byzantine art, especially those that continue the Orthodox Christian tradition. It is possible to come across icons with Byzantine influence in various monasteries and museums, especially in Greece, Bulgaria and Russia, as well as in Serbia, Georgia and Macedonia, and therefore similar icons in terms of style to those in the Monastery of St. Barnabas. As a result, the icon collection, with its more than one hundred and fifty icons, is of great artistic and historical importance and constitutes an important part of the cultural heritage of Cyprus.

* Doç. Dr., Karabük Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Karabük, anazlisoykan@karabuk.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8611-8936

Giriş

Akdeniz'in üçüncü büyük adası olan Kıbrıs tarihi süreç içerisinde birçok medeniyetin hâkimiyeti altına girmiştir[1]. Kıbrıs tarihi açısından en önemli olaylardan biri Roma İmparatorluğu döneminde Vali Sergius Pavlos'un Hristiyanlığı kabul etmesi ve böylelikle Kıbrıs'ın Hristiyan bir yönetici tarafından idare edilmeye başlanmasıdır[2]. 395 yılında Roma İmparatorluğu'nun yönetimsel olarak ikiye ayrılmasıyla Kıbrıs Doğu Roma İmparatorluğu'nun idaresi altına girmiş[3] ve yaklaşık sekiz yüz yıl boyunca da bu böyle devam etmiştir[4]. Bizans İmparatorluğu döneminde adanın resmi dili Yunanca, resmi dini ise Hristiyanlık olarak kabul edilmiştir[5]. Konstantine, 4. yüzyılda gerçekleşen depremler sonrasında kötü durumda olan yapıları onartmış, Salamis şehrini de Konstantia adıyla yeniden kurarak Kıbrıs'ın merkezi hâline getirmiştir[6]. 327 yılında Konstantine'in annesi Helena'nın Kıbrıs'ı ziyareti sonrasında Hristiyanlık ada geneline yayılmış ve bu tarihten sonra çok sayıda yeni kilise yapılmıştır[7].

Salamis antik şehri adanın doğusunda, Gazimağusa'nın 6 km kuzeyinde yer almaktadır. Salamis MÖ 11. yüzyıldan MS 9. yüzyıla kadar adanın en önemli merkezlerinden biri olmuştur[8]. Kentte Yunan kültürünün zirve yaptığı dönem MÖ 5-4. yüzyıllardır[9]. Roma İmparatorluğu döneminde de şehir önemini korumuş, MS 77 yılında gerçekleşen depremde zarar gören sivil yapılar İmparator Trajan'ın desteğiyle yenilenmiştir[10]. Salamis 4. yüzyılda İmparator Konstantine'in şehri Kıbrıs'ın merkezi

[1] Vatansever 2010, 1489.
[2] Hakeri 1993, 84.
[3] Erel 2008, 19.
[4] Çevikel 2006, 30.
[5] Purcell 1969, 74.
[6] Demirkent 1999, 371.
[7] Taylor 1935, 14.
[8] Özgünel 2007, 1.
[9] Karageorghis 1975, 18.
[10] Karageorghis 1968, 222.

yapmasından MS 7. yüzyıldaki Arap akınlarına kadar bölgedeki önemini sürdürmüş, bu tarihten sonra Mağusa'nın kurulmasıyla yavaş yavaş önemini yitirmeye başlamıştır[11]. Günümüzde Salamis'te gymnasium, tiyatro, villa, bazilika, agora gibi birçok yapı bulunmaktadır. Bu yapılardan biri de Aziz Barnabas Manastırı'dır. Manastırın yapım tarihine ilişkin dönem kaynağı ya da yazıt bulunmamaktadır. Bununla birlikte, kuruluşuna dair bir hikâye anlatılmaktadır. Yahudi bir ailenin oğlu olan ve Salamis'te doğan[12] Aziz Barnabas Kudüs'te eğitimini tamamlamış ve Kıbrıs'a dönmüştür. MS 45 yılında Aziz Paulus'un yanında Hristiyanlığı yaymak için çalışmalara başlamış, bu nedenle de öldürülmüş ve bedeni denize atılmak üzere bataklığa saklanmıştır. Bütün bu olayları izleyen Aziz Barnabas'ın öğrencileri bedeni alıp Salamis'in batısında yer alan bir yeraltı mağarasına gömmüşler ve Aziz Barnabas'ın göğsüne de İncilci Matta'nın yazdığı İncil kopyasını koymuşlardır[13]. Aziz Barnabas'ın bedeninin bulunması İmparator Zeno (474-491) döneminde olmuştur. Mezarı rüyasında gören Piskopos Anthemios bir ağacın altını kazdırır ve bahsi geçen mağaraya, dolayısıyla Aziz Barnabas'ın tabutuna ulaşılır. Mezar açıldığında İncilci Matta'nın yazdığı kitabın Aziz Barnabas'ın kucağında olmasıyla aziz teşhis edilmiş olur. Piskopos Anthemios Konstantinopolis'e giderek İncili ve Aziz Barbanas'ın röliklerini İmparator Zeno'ya hediye eder[14]. Bu tarihten kısa bir süre sonra Kıbrıs'a dönen Piskopos Athemios İmparator Zeno'dan ve Salamis'in ileri gelenlerinden aldığı yardımlarla Aziz Barnabas'ın bulunduğu yere bir bazilika inşa ettirir[15] (Resim 1). Aziz Barnabas Manastırı 7. yüzyılda Arap

[11] Özgünel 2007, 2.
[12] Wallace ve Williams 1999, 199.
[13] İderman 2006, 52.
[14] Metcalf 2009, 309.
[15] Metcalf 2009, 310.

akınları sırasında yıkılmıştır[16]. Arap akınlarında yıkılan kilisenin yerine iki kubbesi olan bir bazilika inşa edilmiştir[17]. Yapı 1976 yılında Aziz Barnabas İkona Müzesi, 1992 yılında ise Arkeoloji ve İkona Müzesi olarak ziyarete açılmıştır[18]. Bu çalışmanın konusunu Aziz Barnabas Manastırı'ndaki ikonalar oluşturmaktadır.

Resim 1. Aziz Barnabas Manastırı, Güney Batı Cephe

Aziz Barnabas Manastırı İkonaları

Kıbrıs'ın en önemli dini miraslarından biri olan Aziz Barnabas Manastırı ikona koleksiyonu açısından oldukça zengindir. 19-20. yüzyıla tarihlenen İncil'den hikâyelerin, tekli ya da ikili aziz ve azizelerin tasvir edildiği ikonaların sayısı yüz elliden fazladır.

İkonaların kırk ikiden fazlasını aziz ve azize tasvirleri oluşturmaktadır[19]. Genellikle tekli, cepheden ve ayakta tasvir edilen

[16] Yıldız 2024, 99.
[17] Megaw 1974, 78.
[18] İderman 2006, 9.
[19] Tablo 1'de Manastır'da bulunan ikonaların listesi verilmiştir.

kompozisyonlarda zaman zaman azizlerin hikâyelerinden sahnelerin de eklendiği görülmektedir. Aziz Barnabas ikona koleksiyonunda en fazla Aziz Georgios tasviri yer almaktadır (Resim 2). Bununla birlikte, genellikle asker, şifacı azizlerin ya da din uğruna şehit olan martir azizlerin tasvirlerinin tercih edildiği görülmektedir.

Resim 2. Aziz Georgios, 1878

Aziz Barnabas ikona koleksiyonunda on iki bayramdan sekiz tanesinin tercih edildiği görülmektedir. Analipsis, Anastasis, Çarmıh (Resim 3) ve İsa'nın Doğumundan birer tane, Metamorfosis (Resim 4) ve Kudüs'e Giriş'ten ikişer tane, Meryem'e Müjde'den üç tane ve Pentekoste'den bir tane olmak üzere toplam on bir ikona koleksiyonda yer almaktadır.

Resim 3. Çarmıh'ta İsa, 1940.

Resim 4. Metamorfosis, 1923.

Aziz Barnabas Manastırı ikonaları arasında dört İncil yazarının da tasvirleri bulunmaktadır. Koleksiyonda Yuhanna'nın beş, Luka'nın iki, Markus ve Matta'nın ise birer ikonası yer almaktadır. İncil yazarlarından Luka (Resim 5) ve Yuhanna (Resim 6) ellerinde incillerle ve sembolleri olan kartal ve boğa ile tasvir edilmişken, Markus ve Matta sadece İncillerle tasvir edilmiştir.

Resim 5. İncilci Luka, 1953

Resim 6. İncilci Yuhanna, 1859

Koleksiyonda yine İncil kaynaklı Salome'nin Dansı ve Vaftizci Yahya'nın Başının Kesilmesi (Resim 7), Samaryalı Genç Kız ve İsa, Son Akşam Yemeği, Büyük Perhiz'in İlk Pazarı (Resim 8), Kutsal Haç'ın Dikilişi gibi birçok konu ile Kilise Babalarının (Resim 9), Başmeleklerin, Konstantine ve Helena'nın da tasvirleri bulunmaktadır. Bununla birlikte Meryem'in Doğumu (Resim 10) ve Meryem'in Mabede Sunuluşu da ikona koleksiyonunda yer almaktadır.

Resim 7. Salome'nin Dansı ve Vaftizci Yahya'nın Başının Kesilmesi, 1858

Resim 8. Büyük Perhiz'in İlk Pazarı, 1909

Resim 9. Kilise Babaları, 1917

Resim 10. Meryem'in Doğumu, 1962

Değerlendirme ve Sonuç

Aziz Barnabas Manastırı'nda bulunan ikonalar Kıbrıs'ın tarihi ve kültürünü yansıtmaktadır. Bunu yaparken de hem adaya özgü yerel üsluptan yararlanmış hem de Bizans dönemi sanatının estetik özelliklerini yansıtmıştır. Koleksiyondaki ikonaların özellikle detaylı ve zarif olmaları adanın dini ve kültürel zenginliğinin bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. İkonaların genelinde figürler Bizans resim sanatı etkisiyle simgesel ve stilize edilmiş, gerçekçilikten çok dini bir mesajın iletilmesine odaklı bir şekilde betimlenmiştir. Bu üslup Kıbrıs'a özgü bir biçimde dönüşmüş ve ikonalarda duygusal yoğunluktan çok, inancın ve maneviyatın ön planda olduğu bir anlatımla karşımıza çıkmıştır. Aziz Barnabas Manastırı'ndaki ikonaların geneline bakıldığında, Bizans sanatında olduğu gibi altın yaldızlı arka planın, renklerde ise koyu tonların tercih edildiği görülmektedir. Figürlerin jest ve mimiklerinde ifadelerin olmaması yine akla Bizans etkisini getirmektedir. Bununla birlikte, Kıbrıs'ın hem Doğu hem de Batı kültürleriyle etkileşime girmesinden dolayı bazı ikonalarda bu birleşimden doğan farklılıklar da bulunmaktadır.

Aziz Barnabas Manastırı'ndaki ikonaların benzerlerini Bizans sanatının etkisi altında olan özellikle de Ortodoks Hristiyanlık geleneğini sürdüren hemen hemen her bölgede görmek mümkündür. Başta Yunanistan, Bulgaristan ve Rusya olmak üzere, Sırbistan, Gürcistan ve Makedonya'daki çeşitli manastır ve müzelerde Bizans etkili ikonalara, dolayısıyla da Aziz Barnabas Manastırı'ndaki ikonaların üslup açısından benzerlerine rastlamak mümkündür. Sonuç olarak, yüz elliden fazla ikonasıyla hem sanatsal hem de tarihsel olarak büyük bir öneme sahip ikona koleksiyonu Kıbrıs'ın kültürel mirasının önemli bir parçasını oluşturmaktadır.

Tablo 1. Aziz Barnabas Manastırı İkona Koleksiyonu Sahne Adları ve Sayıları

Sahne Adı	Sayısı	Sahne Adı	Sayısı
Analipsis	1	Azize Tekla	1
Anastasis	1	Başmelek Mikhael	4
Aziz Andreas	3	Büyük Perhizin İlk Pazarı	1
Aziz Auxentios	1	Çarmıhta İsa	1
Aziz Barnabas	2	Haçın Dikilişi	1
Aziz Bartolomeus	1	İncilci Luka	2
Aziz Basilius	1	İncilci Markos	1
Aziz Dimitrius	1	İncilci Matta	1
Aziz Elias	2	İncilci Yahya	5
Aziz Epiphanius	2	İsa (tek)	8
Aziz Fanurios	1	İsa'nın Doğumu	1
Aziz Georgios	6	Konstantine ve Helana	1
Aziz Haralambos	2	Kudüs'e Giriş	2
Aziz Kosmos ve Damianus	1	Meryem ve Çocuk İsa	8
Aziz Mamas	1	Meryem'e Müjde	3
Aziz Modestos	2	Meryem'in Doğumu	1
Aziz Nikolaos	2	Meryem'in Mabede Sunuluşu	1
Aziz Panteleimon	2	Metamorfosis	2
Aziz Panteleimon ve Aziz Trifon	1	Pentekoste	1
Aziz Paolus	1	Samaryalı Genç Kız ve İsa	1

Aziz Petrus	1	Son Akşam Yemeği	2
Aziz Philip	1	Şüpheci Thomas	1
Aziz Spiridon	1	Tüm Azizler	1
Aziz Thomas	1	Kilise Babaları	2
Aziz Trifon	1	Vaftizci Yahya	5
Azize Katherina	1	Vaftizci Yahya'nın Başının Kesilmesi	1
Azize Paraskevi	2		

Kaynakça

Çevikel, N. 2006. *Kıbrıs Akdeniz'de Bir Osmanlı Adası.* İstanbul: 47 Numara Yayıncılık.

Demirkent, I. 1999. "Kıbrıs", *İslam Ansiklopedisi.* Ankara: T.D.V., C. 25, 371.

Erel, A. C. 2008. "Hagios Philon Kilisesi ve Karpaz Bölgesi." Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Hakeri, B. H. 1993. *Başlangıcından 1978'e dek Kıbrıs Tarihi.* Ankara: T.C. Asalet Bakanlığı Keçiören Açık Cezaevi Matbaası.

İderman, E. 2006. "Salamis Antik Kenti ve Çevresinin Uzaktan Algılama ve Coğrafi Bilgi Sistemleri Kullanılarak Tarihsel ve Güncel Arazi Kullanımları Yönünden İncelenmesi." Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Adana: Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Karageorghis, V. 1968. *Archaeologia Mundi Cyprus.* Geneva: Nagel.

Karageorghis, V. 1975. *Salamis. Die Zyprische Metropole des Altertums*. Germany: Lübbe Verlag.

Megaw, A. H. S. 1974). "Byzantine Architecture and Decoration in Cyprus: Metropolitan and Provincial?." *Dumbarton Oaks Papers* 28:60-88.

Metcalf, D. M. 2009. *Byzantine Cyprus 491-1191.* Nicosia: Theopress Ltd.

Özgünel, C. 2007. "Kıbrıs Salamis Kazılarının Dünü Bugünü." *Anadolu* 33:1-8.

Purcell, H. D. 1969. *Cyprus.* New York: Frederick A. Praeger.

Taylor, J. du P. 1935. "Excavations at Ayios Philon, 1935, Preliminary Report." *Report of the Department of Antiquities Cyprus,* 14-17. Nicosia.

Vatansever, M. 2010. "Kıbrıs Sorununun Tarihi Gelişimi." *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 12:1487-1530.

Wallace, R. ve Williams W. 1999. *Tarsuslu Paulus'un Üç Dünyası,* Çev. Zühre İlkgelen. İstanbul: Homer Yayınları.

Yıldız, R. 2024. "İngilizlerin XIX. Yüzyılda Kıbrıs'taki Arkeolojik Keşifleri." Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.